

РИЗИКИ НА БІРЖОВОМУ РИНКУ

Найчастіше біржовий ризик розглядається як імовірність виникнення несприятливої події, пов'язаної зі здійсненням біржової угоди, що тягне за собою різні види втрат [1]. Ризик також ототожнюють зі ступенем неуспіху (успіху) учасників біржових торгів у досягненні своїх цілей при виборі рішення з числа альтернативних. Під ризиком розуміють також імовірнісну дію чи діяльність, що призводить до несприятливого результату біржової операції.

Однак ризики, властиві угодам з реальним товаром, і методи управління ними є маловивченими питаннями. Невміння своєчасно виявляти ризики, передбачати їх, а значить приймати правильне рішення щодо їх мінімізації, призводить до зменшення бажаного (очікуваного) прибутку від біржової угоди, а іноді — до банкрутства брокерської контори.

Залежно від виду біржової операції варто виділяти ризики, пов'язані зі здійсненням спотових, форвардних, ф'ючерсних і опціонних угод. Прийнято вважати, що за спотовими угодами ризик мінімальний, але це справедливо в більшій мірі стосовно ціни, що не встигає сильно змінитися протягом короткого періоду часу, відведеного на виконання угоди. На українських біржах існує ризик продажу «повітря», тобто не існуючого чи вже проданого на іншому ринку товару, ризик несплати поставленого товару, ризик постачання неякісного товару й ін [2].

Форвардній угоді властиві усі види комерційного ризику: виробничі, торгові, фінансові. Серед них основне місце належить ризику, пов'язаному з постачанням та реалізацією товару; ризику, що виникає при транспортуванні; ризику, пов'язаному з платоспроможністю контрагента за угодою; змінами валютного курсу. Для більшості українських бірж залишається невирішеною задача розробки та налагодження механізму страхування зазначених ризиків. Це є стримуючим фактором у залученні підприємств до активної діяльності на товарних біржах.

Успіх ф'ючерсної угоди залежить від правильного прогнозування ціни. Ризики біржових спекулянтів, як правило, не страхуються. Однак зобов'язання сторін (постачання товару чи виплата різниці в ціні) гарантується біржею за допомогою чіткої організації роботи розрахункової (клірингової) палати біржі та системою біржових складів. При цьому існують такі ризики розрахунково-клірингових операцій, як ринковий, кредитний, системний [3].

Ринковий ризик — це ризик, пов'язаний з коливаннями цін на всьому біржовому ринку. Оскільки розрахунково-кліринговий процес займає визначений час, тому існує імовірність несення збитків через зміну цін. Від такого ризику зазвичай позбавляються за допомогою ринку деривативів.

Наступний вид ринкового ризику - це товарний ризик. Цей ризик пов'язаний зі змінами цін на товарні активи, співвідношень між форвардними і готівкою (спот) цінами товарних активів, волатильності цін товарних активів, співвідношень або спредів між цінами різних товарних активів.

Кредитний ризик — це ризик несвоєчасності розрахунків у одній з ланок всього ланцюжка процесу клірингу та розрахунків (менше між брокерами-посередниками, тому що існують гарантовані системи платежів, що припускають обмін гарранта на платіжний документ).

Системний ризик — ризик втрат, що має місце у зв'язку з функціонуванням біржових комп'ютерних систем і систем зв'язку, комп'ютерним шахрайством, низькою якістю роботи технічного персоналу.[4].

Розглядаючи ризики біржової операції, варто виділяти ризики продавця (несплата за товар, часткова оплата, несвоєчасна оплата), ризики покупця (непостачання товару, часткове постачання товару, постачання неякісного товару), ризики біржового посередника (не одержання комісійної винагороди, несвоєчасне одержання винагороди, неповна винагорода), ризики дилера (ризик втрати частини прибутку в результаті неправильного прогнозу біржової кон'юнктури), ризики біржі (не одержання біржового збору, плати за оренду біржового місця, ризики біржі як гаранта виконання зобов'язань учасниками угоди).

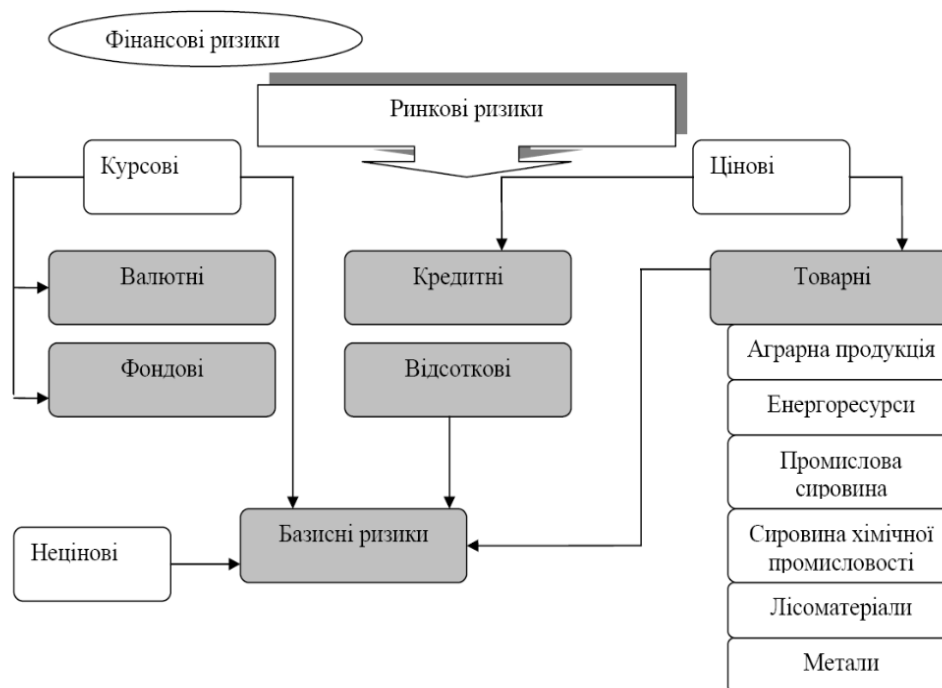

Рис 1. Класифікація ризиків як об'єкту хеджування на біржовому товарному ринку у загальній системі фінансових ризиків

Ризики на етапах здійснення біржових операцій (операційні ризики) залежать від виду угоди. Для термінових угод з реальним товаром характерні такі ризики [5]:

- перший етап (укладання договору купівлі-продажу, одержання наряд-замовлення біржі постачальником на відвантаження продукції за транспортними реквізитами вантажоодержувача) — ризик відмови в постачанні обсягу продукції, передбаченого наряд-замовленням біржі; ризик недопоставки продукції у передбаченому обсязі; ризик постачання продукції з відхиленням термінів постачання; ризик постачання продукції з відхиленням якісних показників (у гірший бік); ризик невиконання замовлення покупця за асортиментом товару;

- другий етап (оформлення документів щодо передачі товару у власність покупця) — ризик відмовлення від сплати за товар; ризик затримки у сплаті за товар; ризик часткової сплати за товар [6].

Ризики за джерелом виникнення поділяють на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні — ризики, пов'язані з діяльністю виробників, клієнтів і контрагентів.

Внутрішні — ризики, що виникають в результаті діяльності самого підприємства.

Говорячи про діяльність підприємства чи його постачальника, варто виділяти діяльність на біржі та діяльність поза нею і, відповідно, ризики біржові та небіржові. Якщо мова йде про продавця, наприклад, для нього існує ризик несвоєчасної оплати

за товар у зв'язку з утрудненнями, що виникли в його контрагента по біржовій угоді. З іншого боку, такий ризик може виникнути в результаті збою в одній з ланок усього ланцюга розрахунків, здійснюваних на біржі між її учасниками, чи збоями в комп'ютерній мережі. Усе це біржові ризики, джерело виникнення яких знаходиться на біржі чи поза нею. Небіржовий ризик може призвести до невиконання зобов'язань самим продавцем (недоотримана чи отримана не вчасно сировина для виробництва товару, що є об'єктом біржової угоди). У такому випадку виникає ризик для покупця (він не одержує товар) чи самого продавця, що розраховує мати визначений прибуток від біржової угоди [7].

Для управління ризиками, що виникають при діяльності з управління активами, найбільш підходящим є кількісне визначення ризику. На сьогоднішній день загальноприйнятою кількісною методикою оцінки ризику є VAR (Value-at-Risk). За допомогою цієї методики можна чисельно висловити ризик портфеля як максимальний збиток, який понесе інвестор за певний проміжок часу з заданою вірогідністю. У чисельному вираженні підсумок оцінки ризику може бути представлений як:

$VAR = X$ за час T при довірчому рівні 95%, де X - величина можливого збитку по активу (або портфеля) [8].

Для розрахунку VAR існує досить велика кількість математичних моделей, заснованих на різних статистичних методах. Як правило, виділяють три методики розрахунку VAR: дельта-нормальний метод, історичний метод і метод Монте-Карло.

Основним недоліком розрахунку VAR, властивим всім методам, є припущення до завдання початкових параметрів моделей, що базуються на даних за минулі періоди часу. З огляду на постійно мінливу кон'юнктуру ринку, оцінка ризику завжди несе в собі частку невизначеності, чисельно виражається у величині ймовірності. Розрахунок ризиків у сфері діяльності з управління активами служить базою для прийняття кінцевого рішення щодо розстановки торгових лімітів.

Одним із найпотужніших ринкових механізмів стабілізації та сталого розвитку підприємництва є біржі. Однак в Україні вони дотепер не мають достатніх умов для розвитку, отже, і суб'єкти підприємництва значною мірою обмежені в можливостях регулювання цінних ризиків, які в країнах з розвинутою ринковою економікою традиційно забезпечуються використанням біржових інструментів хеджування [9].

Список використаних джерел:

1. Баканов М. И., Чернов В. А. Анализ коммерческого риска // *Бухгалтерский учет*, 2003, №10. -С. 25-28.
2. Каменева Н. Г *Организация биржевой торговли: Учебник для вузов. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2005.*
3. Рэдхэд К., Хьюс С. *Управление финансовыми рисками: Пер. с англ. - М.: ИНФРА-М, 1996. - 288 с*
4. Масло А. І. *Економічна сутність, класифікація ризиків як об'єкту управління на біржовому товарному ринку / А.І. Масло // Ефективна економіка. – 2016. – № 1.*
5. Кірієнко О. *Сутність і види ризиків у біржовій діяльності //Актуальні проблеми економіки. - 2005. - № 10. - С.104-110*
6. Кейнс Дж. М. *Общая теория занятости, процента и денег. – Гелиос АРВ, 2002. – 11 гл.*
7. Лапуста М. Г., Шаршукова Л. Г. *Риски в предпринимательской деятельности. — М.: Инфра-М, 2007.*

8. Лобанов А.А. Кайнова Е.И. Сравнительный анализ методов расчета VAR лимитов с учетом модельного риска на примере российского рынка акций. /Управление финансовыми рисками/. №1, 2005.

9. Стасіневич С. А. Біржові інструменти управління ціновими ризиками. / С. А. Стасіневич, О. С. Литвин // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. - 2013. - Вип. 181(6). - С. 214-222.